

УДК 336.71(477):061.1ЄС

К.Ф. Черкашина, Українська академія банківської справи

РЕФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЯК ШЛЯХ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті розглядається роль банківської системи в економічному розвитку країни, аналізуються проблеми цього сектора в Україні та необхідність реформ як одного із шляхів інтеграції до ЄС.

Ключові слова: банківська система, реформування, інтеграція в ЄС.

Постановка проблеми. На сучасному етапі для України найбільш актуальним є питання економічної інтеграції до Європейського економічного простору. Співтовариство України з Європейським Союзом розпочалося ще у 1991 р., коли ЄС визнав нашу державу як незалежну та самостійну. 6 грудня 1996 р. Радою Міністрів ЄС були ухвалені напрямки розвитку співпраці, основними з яких є: фінансові послуги та грошово-кредитна політика, сприяння інвестиціям, розвиток малого та середнього підприємництва, освіта, наука, митна справа, ядерна та космічна промисловість, транспорт, боротьба з відмиванням грошей.

Указом Президента України від 11 червня 1998 р. була затверджена стратегія інтеграції України до ЄС. Стратегія визначає основні пріоритети діяльності органів виконавчої влади за період до 2007 року, протягом якого мають бути створені передумови, необхідні для набуття повноправного членства у Європейському Союзі.

Національний банк України, у свою чергу, прийняв Комплексну програму розвитку банківської системи України на 2003-2005 роки.

Аналіз досліджень та публікацій. Необхідність інтеграції України у світове господарство не викликає сумнівів, це усвідомлюють усі учасники політичного та економічного процесів у країні. Але її реалізація потребує розробки тактики та стратегії входження у європейський економічний простір на основі вивчення досвіду інших країн. Даними проблемами, як вже зазначалося вище, займається й Уряд України і Президент, а також значний внесок у розв'язання цих завдань зробили такі науковці як В. Ющенко, А. Філіпенко, С. Мочерний, С. Злупко, В. П'ятницький, С. Яременко, О. Барановський, О. Вовчан, В. Міщенко та інші.

Практичний стан та невирішена частина загальної проблеми. Інтеграція України до Європейського товариства може відбутися

лише завдяки позитивним змінам у всіх галузях господарської діяльності. Реформування та співпраця у банківській та фінансово-кредитній сферах є одним із пріоритетних завдань на найближчий період.

Сьогодні банки відіграють важливу роль у розвитку інтеграційних процесів. Вони є головними суб'єктами міжнародних валютно-фінансових та кредитних відносин, які опосередковують міжнародний рух капіталу, товарів, робочої сили і діють як частина міжнародної економіки. Пов'язано це з тим, що банківський капітал на сучасному етапі розвитку світової економіки перетворився на функціонуючий. На сучасному етапі співпраця у сфері фінансів відбувається у вигляді створення банків з іноземним капіталом (100 %-ним або змішаним) на території України, шляхом відкриття кореспондентських рахунків, здійснення грошових переказів між країнами.

Завдання дослідження. Враховуючи вищезазначене, робимо висновок, що в Україні настав час для розробки раціональних напрямків співробітництва у банківській сфері з країнами Євросоюзу. При цьому необхідно використовувати західний досвід, аналізувати можливість його застосування для нашої держави, а також створення своєї власної стратегії розвитку та інтеграції до Європейського фінансового простору.

Виклад основного матеріалу. Як уже зазначалося вище, Національний банк України прийняв Комплексну програму розвитку банківської системи України на 2003-2005 роки, основною метою якої є створення нових підходів до розвитку банківської системи, яка сприятиме розвитку економіки, стане конкурентоспроможною на зовнішніх ринках, а головне відновить довіру у населення.

У цьому документі зазначається: "...банківська система України має певні вади". Серед останніх, зокрема, вказані недостатній рівень капіталізації, відсутність у банків ефективних механізмів та інструментів управління

ризиками, планування та стратегії розвитку, необґрунтовано високий рівень банківських витрат, недосконала структура ресурсної бази з переважанням дорогих залучених коштів, низька рентабельність активів, низький рівень банківського менеджменту та корпоративного управління, недостатні ефективність банківського нагляду й прозорість діяльності банківських установ. І далі про те, що спектр та обсяги кредитних послуг залишаються досить обмеженими, а потреби економіки в кредитній підтримці – незадоволеними.

Як основні цілі подальшого розвитку банківської системи в Програмі визначені:

- 1) зміцнення банківської системи України, підвищення її стійкості до криз;
- 2) відновлення довіри до банківської системи з боку вкладників та інвесторів;
- 3) активізація діяльності банків із залучення коштів та їх трансформації у кредити для реального сектора економіки;
- 4) поглиблення інтеграції банківської системи України у світовий фінансовий простір.

Але потрібна не просто розробка “конкретних пропозицій щодо удосконалення”, а негайна їх реалізація на практиці. Для цього необхідно визначити теперішній стан банківської системи України та порівняти з аналогічними показниками європейських країн.

Аналіз показників діяльності вказує на вкрай незначну, за світовими стандартами, результативність їх функціонування, а також колосальну диференціацію можливостей різних банківських інститутів. Так, активи всієї системи комерційних банків на початку нинішнього року склали 105,5 млрд. грн. (19,9 млрд. дол.), кредитний портфель – 73,4 млрд. грн. (13,8 млрд. дол.), балансовий капітал – 12,8 млрд. грн. (2,4 млрд. дол.), залучені кошти суб’єктів господарської діяльності – близько 28 млрд. грн. (5,4 млрд. дол.), вклади фізичних осіб – 32,1 млрд.

грн. (6,2 млрд. дол.), або всього близько 683 грн. на душу населення [5].

Для порівняння: в 2001 р. капітал найбільших банків світу Citygroup (США), які входили до першої трійки, становив 54,4 млрд. дол., Mizubo Financial Group (Японія) – 50,5 млрд., Bank of America Corp. (США) – 40,6 млрд. дол., а величина активів Mizubo Financial Group (Японія) – 1,3 трлн. дол., Citygroup (США) – 902,2 млрд. дол. (за даними The Banker) [3].

За розмірами активів до 25 найбільших банків світу Євросоюзу належать 14 банків, загальна сума активів яких становить 7733,13 млрд. дол., або 52,8 % загальної суми. Одним із найбільших банків Євросоюзу є німецький Deutsche Bank, який зайняв перше місце серед банків Західної Європи за загальним обсягом активів і третє місце серед 25-ти найбільших банків світу, сума активів якого складає 874,7 млрд. дол. Розмір активу іншого банку Євросоюзу – британського банку HSBC Holdings – 673,6 млрд. дол. (за даними The Banker) [3].

За даними АУБ, на початок 2002 р. капітал банківської системи Польщі майже шестеро перевищував аналогічний показник в Україні.

У рейтингу 2000 найбільших банків світу, опублікованому The Banker у серпні 2002 р., було лише три українські банки – ПУМБ, Приватбанк та Укрсоцбанк, причому на дуже непередбачуваних позиціях. У 2001 р. ПУМБ посів 84-ту позицію, Приватбанк – 86-ту, Укрсоцбанк – 89-ту й “Аваль” – 96-ту в рейтингу 100 найбільших банків Центральної та Східної Європи, складеному Standard&Poor’s.

У табл. 1 подано дані стосовно вартості зовнішніх боргових зобов’язань України [3].

Отже, найбільш вагомими і в той же час найвигоднішими є кредити міжнародних організацій. Але необхідно пам’ятати, що кредити необхідно повертати, і для того, щоб це стало можливим, необхідно розвивати власну банківську систему та інтегрувати її в європейський фінансовий простір.

Таблиця 1

Вартість зовнішніх боргових зобов’язань

Кредитори	Сума боргу, млн. дол. США	Питома вага, %	Вартість, %
Міжнародні організації	4,6	43	3
Уряди іноземних держав	2,9	27	3,7-5,8
Комерційний борг, у тому числі	3,14	30	7,65-11
ОЗДП 1995 р.	0,16		8,5
ОЗДП 2000 р.	2,18		10-11
ОЗДП 2003 р.	0,8		7,65

Слід зазначити, що в Україні відбуваються позитивні зміни у фінансовій сфері, серед яких можна зазначити досить високі темпи зростання кількісних показників діяльності українських комерційних банків. Їхній балансовий капітал за минулий рік збільшився на 29 %, статутний капітал – на 35 %, зобов'язання – на 62 %, загальні активи – на 56 %, чисті активи – на 57 %. На початку нинішнього року в Україні функціонувало 19 банків з іноземним капіталом, у т.ч. сім зі 100 %-ним іноземним капіталом.

Водночас у банківській системі України простежується значна концентрація капіталу і банківських операцій. Так, на першу десятку припадає понад половину активів кредитного портфеля і зобов'язань системи комерційних банків, майже 3/4 вкладень у цінні папери й 2/5 сукупного балансового капіталу, 1/4 – статутного капіталу. Першою десяткою залучено понад половину коштів суб'єктів господарської діяльності й 2/3 вкладів фізичних осіб. Її доходи становлять 56 % сукупних доходів системи комерційних банків, а чистий прибуток – 46 %. Хоча привертає до себе увагу той факт, що сумарний капітал першої десятки українських банків еквівалентний капіталові п'ятого в рейтингу російських банків.

В Україні зараз існують численні об'єктивні й суб'єктивні чинники, які перешкоджають нормальному розвитку банківської системи. Основними з них є:

- дуже низькі доходи переважної більшості населення України;
- не відновлена повною мірою довіра населення до комерційних банків;
- відсутність належної системи гарантування банківських вкладів (гарантується лише 1500 грн.);
- значна питома вага збиткових підприємств.

Це говорить про те, що в Україні майже немає відносно стабільних джерел надходження ресурсів у комерційні банки.

Водночас резервні вимоги до банків залишаються досить високими. Якщо в ЄС резервна ставка коливається в діапазоні від 0 до 2 %, то в Україні наприкінці 2002 р. вона визначалася на рівні від 0 до 14 %.

До розряду суб'єктивних чинників, які гальмують розвиток банківської системи, слід віднести вузькість асортименту пропонованих послуг порівняно з західними банками, наявність проблемних кредитів, відсутність кредитних історій, а також проблеми, пов'язані з ліквідністю застав.

Банківська система досі практично не має необхідних технологій і досвіду ефективного проектного фінансування або інвестиційного посередництва.

Банки гостро відчують недосконалість, а в окремих випадках – відсутність належної нормативно-правової бази, яка носить організаційно-адміністративний характер.

Попри скасування у 1998 р. обмеження на участь іноземного капіталу в банківському секторі України, а в 2000 р. – вимоги про мінімальну величину статутного капіталу банків з іноземною участю, низка регулятивних вимог до руху капіталу ускладнює доступ на ринок банківських послуг країни і вихід українських банків на ринки інших країн.

Існують системні проблеми нормативно-правового, регуляторного характеру, які стосуються діяльності банків на фондовому ринку України.

Висновки. Таким чином, для того щоб Україна вийшла на якісно новий вищий рівень розвитку необхідно підвищувати конкурентоспроможність українських банків. Це прискорить інтеграцію України до європейського економічного простору. Конкретними пропозиціями у цій сфері є наступні:

- збільшувати обсяги ринкової капіталізації банків через емісію і диверсифікацію цінних паперів;
- переглянути норми резервування;
- привести банківське законодавство у відповідність до міжнародних стандартів, особливо у питанні доступу іноземних банків на територію України;
- вживати заходи щодо створення філій українських банків за кордоном;
- стимулювати злиття банків для створення сильних конгломератів, що здатні пропонувати велику кількість послуг;
- розширювати діяльність інтернет-банків та пропонувати нові послуги, які існують у світовому фінансовому просторі;
- сприяти концентрації капіталу шляхом скорочення структурних підрозділів банків;
- залучати депозити населення шляхом удосконалення системи гарантій;
- зменшувати вартість банківських послуг шляхом надання комплексних послуг.

Але такі перетворення будуть можливими за умови стабільного соціально-економічного розвитку, проведення структурних перетворень у реальному секторі економіки.

Курс на інтеграцію до ЄС насправді є стратегічним орієнтиром для держави, своєрідним тестом на політичну, економічну та соціокультурну зрілість. Традиції громадянського суспільства, поваги до закону поступово сформують в Україні критичну масу проєвропейськи налаштованого істеблішменту, який вже на початку ХХІ ст. почне формувати нову Україну.

Список літератури

1. Банковский сектор Греции становится полноправным участником еврозоны // Банковская практика за рубежом. – 2001. – № 8(32). – С. 26-29.
2. Барановський О. Банківська система України: сьогодні і завтра // Дзеркало тижня. – 2003. – № 14.
3. Вовчан О.Д. Банківська справа в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку // Фінанси України. – 2003. – № 10. – С. 118-126.
4. Гарилишин Б. Погляд на світ – попередні та наступні 50 років // Вісник Національного банку України. – 2002 (березень). – С. 44-45.
5. Лучшие банки мира подводят итоги // Банковская практика за рубежом. – 2001. – № 9(33). – С. 71-75.
6. Міщенко В.І., Кротюк В.Л. Центральні банки: організаційно-правові засади. – К.: Т-во “Знання”, КОО. – 2004. – 372 с.
7. Мунье Ж. Економічна інтеграція в ЄС – оптимальні рішення для України та Європи // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 10. – С. 24-29.
8. Мусієць Т.В. Розвиток національної банківської системи як шлях інтеграції України до ЄС // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 6. – С. 27-34.
9. Основні показники діяльності банків України на 1 лютого 2004 року // Вісник НБУ. – 2004 (березень). – С. 67.
10. Сохань П. Становлення банківської системи України (1991-1994 рр.) // Банківська справа. – 1996. – № 3. – С. 34-46.
11. <http://www.bank.gov.ua>.

Summary

In the article we consider the role banking system in economic development, analysis the problems of this sector in Ukraine and necessity of reforms as a way of integration into European community.